בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

"בצלם" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע מאי 1993

הריסת בתים במהלך פעולות כנגד מבוקשים

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141,
טלפון 02/617271/4, פקס' 02/610756

شارع عيمك رفائيم ٤٣ (الطابق الثاني). القدس ٩٣١٤١،
تلفون ٠٢-٦١٧٢٧٤\١.

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
93141 Tel. 02/617271/4, Fax. 02/610756

בצלם

דרך מידע מאי 1993

הריסת בתים במהלך פעולות כנגד מבוקשים

__בצלם__, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. __בצלם__ שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני __בצלם__ מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראליים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק.

תחקיר: באסם עיד, סוהא עראף, יובל גינבר

כתבו: יובל גינבר ורני טלמור

עריכה גראפית: דינה שר

בשער: הריסת בתים בח'אן יונס 10.2.93, צולם ב-15.2.93 (צילום: ניצן שורר)

בצלם מבקש להודות לאירגונים ולאישים הבאים על עזרתם בהכנת הדו"ח:
מרכז עזה לזכויות וחוק
עו"ד תמר פלג-שריק, האגודה לזכויות האזרח בישראל
עו"ד בשיר אבו ח'טב, עורכי-דין פלסטינים למען זכויות האדם

ISSN 0792-4003

מבוא

ב-8 בספטמבר 1992 הגיעו חיילים מיחידת מסתערבים למחנה-הפליטים שאבורה שברפיח. הם כבלו באזיקים את איבראהים אבו סמהדאנה, הודיעו ברמקול לכל התושבים לצאת מן הבתים, ושלחו את אבו סמהדאנה לבדוק אם אחיו המבוקש לא מסתתר בביתו. אבו סמהדאנה חיפש בבית, חיפש בחממות והודיע למפקד רצועת עזה, תא"ל יום-טוב סמיה, שאחיו לא נמצא במקום. ביתו של אבו סמהדאנה פוצץ באמצעי לחימה כלשהם, והוא נשלח שוב אל תוך הבית הבוער לחפש את אחיו, או את גופתו. סדקים ניבעו בקירות הבית, ושניים מחדריו נשרפו כליל מבלי שהמבוקש נהרג או נתפס.[1]

ב-10 בספטמבר 1992 הודיע דובר צה"ל כי, בתקרית אחרת, נהרגו שני מחבלים ומחבל נוסף נפצע במהלך פעילות של כוחות הביטחון ברפיח, תוך חילופי אש עם מבוקשים, שהתבצרו בבניין. שני מבוקשים נוספים הצליחו להימלט. הודעת הדובר לא מסרה כי במהלך האירוע השתמשו כוחות הביטחון באמצעי לחימה שגרמו להרס של בית אחד ולפגיעה קשה בתשעה בתים נוספים. מלבד עיתונאי הארץ יוסי אלגזי וגדעון לוי שביקרו במקום, ראו את ההרס וראיינו את התושבים[2], כל שאר העיתונים ציטטו את הודעת דובר צה"ל, ולא התייחסו לאמצעים החריגים שנעשה בהם שימוש.[3]

רק בנובמבר 1992, בעקבות ירי טילים נגד טנקים על תשעה בתים בח'אן-יונס, ופרסום האירוע בהרחבה בתקשורת, אמרו גורמי צבא בכירים כי "ההחלטה על שימוש בטילי נ"ט לעבר בתים, באה בעקבות מקרים בהם פרצו כוחות צה"ל לבתים בהם היו מבוקשים, ובמהלך הפריצה נפגעו חיילים. האישור לירי טילי נ"ט לעבר בתים ניתן רק כאשר יש ודאות מלאה כי בבית לא נמצאים חפים מפשע".[4]

נראה כי ההחלטה להשתמש באמצעי לחימה חריגים, הגורמים להריסת בתים, באה בעקבות שתי תקריות שארעו בשטחים במהלך חודש אוגוסט 1992 ובמהלכן נהרגו שניים מאנשי כוחות הביטחון מאש פלסטינים שהתבצרו בבתים[5] ב-8 בספטמבר 1992, תיעד **בצלם** את המקרה הראשון של הריסת בית בעת ניסיון לעצור מבוקשים.[6]

מספטמבר 1992, כשנפגע ביתו של אבו סמהדאנה ברפיח, ועד סוף אפריל 1993, ארעו עוד 14 מקרים לפחות, שפרטים עליהם יובאו בהמשך, בהם הרסו כוחות הביטחון בתים וגרמו נזק לבתים נוספים בעת ניסיון לעצור מבוקשים, תוך שימוש באמצעי לחימה חריגים בעוצמתם.

על פניהן נראות פעולות שכאלה לגיטימיות, במסגרת המלחמה במבוקשים חמושים ומתוך רצון לחסוך

---

1. עדותו של איבראהים חסן עטיה אבו סמהדאנה. גדעון לוי, "שדות הקטל ברפיח", מוסף **הארץ**, 25.9.92.
2. יוסי אלגזי, הארץ' 20.9.92. גדעון לוי, "שדות הקטל ברפיח", מוסף **הארץ**, 25.9.92. ועדויותיהם של עאישה אל-קאדר, סבאח אל-קאדי וסאמי סייאם.
3. **ידיעות אחרונות, הארץ, חדשות, על-המשמר, דבר, מעריב**, 11.9.92.
4. **חדשות**, 16.11.92, ועדויות התושבים בתופאח.
5. ב-2 באוגוסט 1992 נהרג חייל מיחידת המסתערבים 'שמשון', סמל דורון דרזי, ו-2 חיילים נוספים נפצעו, בשעה שמבוקש חמוש התבצר בבית בח'אן-יונס ופתח באש. ב-26 באוגוסט 1992, נהרג מפקד יחידת המסתערבים של משמר הגבול, רב-פקד אליהו אברם, בעת פריצה לבית בג'נין, שבו התבצרו שני מבוקשים חמושים.
6. בעבר היו מקרים של גרימת נזק לבתים כתוצאה מירי בנשק קל או הטלת רימונים, אך שימוש באמצעי לחימה חריגים כשיטה נקוט, ככל הידוע לנו, רק החל מספטמבר 1992.

בחיי אדם, גם של חיילים וגם של תושבים חפים מפשע. לכאורה אין סיבה שלא לקבל את הסבריו של צה"ל לפעולות כאלה. דו"ח זה ינסה לבדוק את הלגיטימיות של הפעולות הללו על-פי הקריטריונים שהציב צה"ל בהסבריו: הדו"ח יבחן את הנסיבות שבהן מבצע צה"ל פעולות כאלה, את תוצאותיהן בהשוואה למידת הנזק שנגרם לרכוש ואת שאלת החיסכון בחיי אדם.

הדו"ח יבדוק גם את האופן שבו מתנהגים הכוחות בשטח כלפי האוכלוסיה האזרחית בשעת ביצוע הפעולה ואת הטיפול של השלטונות בנפגעים חפים מפשע לאחריה.

כמו כן יבחן הדו"ח האם שיטות הפעולה הנהוגות במבצעים הללו מתיישבות עם הוראות הפתיחה באש של צה"ל.

הריסת בתים במסגרת פעילות כנגד מבוקשים

בצלם תיעד 15 מקרים, שבהם השתמשו כוחות הביטחון באמצעי לחימה חריגים בעוצמתם, כגון טילי נ"ט, רימונים הנורים ממרחק וכדומה, אשר גרמו להרס בתים, לפגיעה קשה בבתים אחרים ולהשחתת תכולתם. לפחות בשישה מקרים נוספים, שלא ידונו כאן, אמנם לא נעשה שימוש בטילים או ברימונים, אך שיטת הפעולה היתה דומה. לבתים נגרם נזק רב ותכולתם הושחתה כתוצאה מירי מאסיווי בנשק קל.

בחלק מהמקרים נעצרו תושבים, שאולי חלקם היו מבוקשים. בטבלאות שלהלן הבחנו בין תושבים שנעצרו במהלך הפעולה לבין מבוקשים שנעצרו או נהרגו כתוצאה מהירי לעבר הבתים.

הטור שכותרתו 'מבוקשים' מתייחס למעצר מבוקשים או הריגתם כתוצאה מפעולת ההרס. המונח "מבוקשים" מתייחס לפלסטינים שהוגדרו ככאלה בהודעות הרשמיות. רוב המבוקשים חשודים במעורבות בעבירות חמורות, כגון רצח 'משתפי פעולה' והתנקשות באזרחים ישראליים ובחיילי צה"ל. יודגש עם זאת כי אנשים אלה הינם בבחינת חשודים בלבד, והפעלת כוח כלפיהם מצד כוחות הביטחון מוצדקת רק לצורך הגנה עצמית או כדי להתגבר על התנגדותם למעצר.

הטור שכותרתו 'מספר בתים שנהרסו' מתייחס לבתים בהם נגרם נזק מבני שאינו מאפשר מגורים בהם. הטור שכותרתו 'מספר בתים שנפגעו' מתייחס לנזק מבני בחלק מהבית, או נזק חומרי בלבד (כגון פגיעת קליעים בקירות, שבירת חלונות וכדי).

א. נתונים

מס'	תאריך הארוע	מקום הארוע	מספר בתים שנהרסו	מספר בתים שנפגעו	מבוקשים נמצאו	נפגעים אחרים	יחס לאוכלוסיה
1	8.9.92	מחנה הפליטים שאבורה רפיח/עזה	1		לא		בעל-הבית נכבל ונדרש לעשות חיפוש.
2	10.9.92	רפיח/עזה	1	9	2 הרוגים* 1 נעצר 2 נמלטו		אין עדויות על יחס גרוע.
3	13.11.92	חיאן-יונס/ עזה	1	8	לא		הצעירים נכבלו והושכבו עם הפנים למטה. עיני המבוגרים נקשרו. נמנעו שתייה ועשיית צרכים.
4	11.12.92	ענזה/ג'נין	1 השטח יושר על-ידי דחפור		1 נהרג	חייל נהרג ו-3 חיילים נפצעו לאחר שהבית נשרף.	
5	11.12.92	ליד מ"פ מר'אזי/עזה		2	לא		המשפחות פונו. לא נמסר על יחס גרוע.
6	14.12.92	שכם		1 נשרף חלקית	לא		5 משפחות פונו בגשם שוטף.
7	22.12.92	חיאן יונס/ עזה	1	3	לא		ידי הגברים נקשרו ועיניהם כוסו.
8	9.1.93	שכונת תופאח/עזה		4	2 נעצרו		ידי הגברים נקשרו. על הנשים נערך חיפוש ברחוב. הגברים לא אכלו כ-10 שעות.
9	14.1.93	דיר אל-בלח/ עזה	3		לא	אחד התושבים נהרג מאש חיילים.	הגברים הושכבו על פניהם בעיניים קשורות. חלקם הוכו.
10	14.1.93	חיאן יונס / עזה		5	לא		התושבים פונו. לא נמסר על יחס גרוע.

* בשל הבדלי גירסאות בין צה"ל למג"ב, לא ברור אם נהרגו המבוקשים לפני הפעולה או במהלכה.

מס'	תאריך הארוע	מקום הארוע	מספר בתים שנהרסו	מספר בתים שנפגעו	מבוקשים נמצאו	נפגעים אחרים	יחס לאוכלוסיה
11	22.1.93	שכונת תופאח/עזה	1	6	לא		התושבים הוחזקו כ-10 ש'. קיבלו תפוחי-עץ ומים. חלקם הוכו.
12	10.2.93	ח'אן-יונס / עזה	3	9	4 נעצרו		התושבים הוחזקו כ-12 ש'. הגברים קשורי ידיים ועיניים. נמנעו מזון ועשיית צרכים.
13	20.3.93	מ"פ דיר אל-בלח/ עזה	3	9	4 נעצרו (1 נפגע ונפטר לאחר כמה ימים).		התושבים הוחזקו כ-15 ש'. הגברים קשורי ידיים ועיניים. המבוקשים שנתפסו הוכו.
14	20.4.93	שכונת תופאח/עזה	20	4	1 נהרג		התושבים הוחזקו כ-14 ש', הגברים קשורי ידיים, ללא מזון.
15	30.4.93	בית חאנון/ עזה	1	1	3 נעצרו		התושבים פונו. לא נמסר על יחס גרוע.

ניתוח הנתונים

ב-15 פעולות נהרסו כליל 43 בתים, ונפגעו 59 נוספים. חלקם נהרסו חלקית, כתוצאה מירי טילי נ"ט, רימונים ו/או אמצעי לחימה אחרים חריגים בעוצמתם. מאות אנשים נותרו ללא קורת גג.

בכל הפעולות נפגעה תכולתם של בתים רבים כתוצאה מירי של תחמושת רובים. כלי מטבח, בגדים, רהיטים, מכשירי חשמל, ילקוטי בית-ספר, מחברות וספרים, וגם כסף וחפצי ערך. חפצים אלה הושחתו לאחר שנוקבו במאות כדורים.

בשבעה מקרים היו אמנם מבוקשים בבתים שנהרסו או נפגעו. ארבעה נהרגו* וארבעה-עשר נתפסו.

לפחות באחד המקרים הצליחו שני מבוקשים להימלט על אף ההריסה.

במקרה אחר, על אף השימוש באמצעי לחימה חריגים ולאחר שהבית עלה באש, הצליח המבוקש החמוש להרוג חייל אחד ולפצוע שניים נוספים, בטרם נורה ונהרג. במקרה נוסף נהרג פלסטיני שלא היה מבוקש או חמוש.

היחס של כוחות הביטחון כלפי האוכלוסיה המפונה משתנה ממקרה למקרה. בשישה מקרים לא דווח על התנהגות משפילה ונראה שבמקרים אלה התושבים רק פונו והורשו לחזור לבתיהם, או להריסות בתיהם, כשנסתיימה הפעולה. בתשעה מקרים יש עדויות רבות על יחס משפיל, קשירת ידיים וכיסוי עיניים, מניעת מזון, מניעת אפשרות לעשיית צרכים, ומכות.

* כאמור לא ברור במקרה אחד אם שני מבוקשים נהרגו לפני הפעולה או במהלכה.

ב. פינוי

בשלב הראשון מוקף האיזור בכוחות גדולים של צבא, ולעתים של משמר הגבול. התושבים נקראים לצאת מבתיהם, אם באמצעות חיילים הנכנסים לבתים, אם באמצעות תושבים הנשלחים בידי חיילים להורות למשפחות להתפנות, ואם באמצעות רמקולים.

תושבי הבתים מצטווים להתפנות מיד. לאיש מעשרות הפלסטינים שהעידו בפני **בצלם** לא ניתנה שהות אלא להתלבש בחופזה ולצאת. כתוצאה, רבים מאבדים כסף, תכשיטים, מסמכים או חפצים בעלי ערך סנטימנטאלי, כגון אלבומי תמונות ומתנות.[7]

מהעדויות שגבה **בצלם** עולה כי הכוחות אכן עושים מאמץ לוודא שלא נשאר איש בבתים שפונו. בטרם יפתחו באש לעבר הבתים, קוראים החיילים ליושבי הבתים ברמקולים לצאת מהם. עם זאת נעשה הפינוי בחופזה, התושבים אינם יודעים תמיד את מטרתו וקיימת סכנה שילד או זקן יישכח או אף יושאר בכוונה, משום שבני המשפחה סוברים כי מדובר בחיפוש שיגרתי בלבד.

ב-14.1.93 פונו בתיהן של משפחות מזרוע ואבו ד'רים במחנה-הפליטים דיר אל-בלח שברצועת עזה, במהלך פעולה בה נהרסו שלושה בתים ונהרג פלסטיני (לא מבוקש). ב-18.1.93 העיד וספי מזרוע בפני תחקירן **בצלם**, באסם עיד:

> שמעתי קולות ברמקול שקראו לכל משפחת מזרוע ומשפחת אבו דר'ים לצאת מיד ולהרים ידיים למעלה. אני ובני משפחתי יצאנו מיד לרחוב עם הידיים למעלה. ברמקול צעקו לעברנו ללכת צפונה לכיוון הכביש הראשי של המחנה. כשהגענו לכביש לקחו החיילים את תעודות הזהות שלנו. במקום זיהיתי גם את בני משפחת אבו דר'ים. שאלתי את נשות בני האם הביאו את כל הילדים איתן והתברר לי שאחת מהן שכחה את בנה, בן ארבעה חודשים, בבית. אמרתי לה לחזור מיד ולהביא את הילד.

החיילים אינם מוודאים בעצמם כי לא נשאר איש בבית, אלא שולחים בני משפחה לוודא זאת, ואף לחפש בין הבתים, דבר החושף אותם לסכנת ירי משני הצדדים. איבראהים חסן עטיה אבו סמהדאנה, שביתו ברפיח הופגז ב-8.9.92, העיד בפני עו"ד בשיר אבו-ח'טב מארגון **עורכי-דין פלסטינים למען זכויות האדם** ב-22.9.92, כי לאחר שפונה ביתו:

> [הקצין] אמר לי: "לך ותחפש בחממות החקלאיות שבצד המערבי". הלכתי וחיפשתי ולא מצאתי כלום. לפתע שמעתי חיילים צועקים אלי: "תרים את הידיים למעלה ואם לא נירה בך" הם דיברו בעברית. עניתי להם בעברית שהידיים שלי קשורות ואני לא יכול להרים אותם. אחד החיילים אמר לי: "תרים את הידיים ולא נירה בך". התקרבתי אליהם והראיתי להם את הידיים הקשורות שלי, החיילים הוציאו אותי מהחממות והתקשרו במכשיר. במכשיר אמרו להם: "תעזבו אותו כדי שיערוך חיפושים בחממות".

ג. היחס למפונים

בתשעה מתוך 15 המקרים שחקרנו התלוננו העדים על יחס משפיל או בלתי הוגן מצד השלטונות כלפי התושבים המפונים. יש לציין כי מדובר בתושבים שלא היו חשודים בכל עבירה שהיא, ואשר שוחררו בתום הפעולות. בחמישה מקרים לא הורשו התושבים לאכול (מדובר בפעולות שנמשכו למעלה מ-8 שעות). בשישה מקרים כוסו עיני הגברים וידיהם נקשרו. בשני מקרים גם נמנע מהמפונים לעשות את צרכיהם כיאות. בבמהלך פעולה בשכונת אל-אמל בח'אן יונס ב-10.2.93, פעולה בה נהרסו עשרה בתים וניזוקו שבעה, פונו בני משפחת עוואד מביתם. ב-14.2.93 העיד מוחמד עוואד בפני תחקירנית **בצלם** סוהא עראף:

> אמרו לנו ללכת לבניין אל-חא'דר. הלכנו לשם. ערכו חיפושים על כולנו. לנשים ולילדים אמרו ללכת ולהיות אצל קרובים או שכנים. לי קשרו את הידיים והעיניים. הושיבו אותי על הרצפה, לא שאלו אותי דבר על מבוקשים. היינו יותר

---

7. בראיון לנעמי לויצקי ב"**ידיעות אחרונות**" ב-23.4.93, מצוטט מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, תא"ל יום טוב סמיה, כאומר: "במשימות של פיצוץ בתים אני מתדרך את החיילים, שבנוסף לכסף ולזהב יוציאו מהבית גם את אלבומי התמונות". לא מצאנו סימוכין לכך בעדויות שגבינו.

הריסת בתים בחיאן יונס 10.2.93, צולם ב-15.2.93

מ-40 בחורים במקום. בסביבות השעה 07:00 שמענו קולות של מסוקים ופיצוצים. נשארנו באותו מצב עד שעה 16:00 לא נתנו לנו מזון ועשינו את צרכינו במקום בו ישבנו.

בשני מקרים הוכו כמה מהמפונים, ובמקרה נוסף הוכו מבוקשים שנעצרו, אף כי לא התנגדו למעצר.

ד. הריסת בתים בירי והוראות פתיחה באש

הוראות הפתיחה באש של צה"ל הנוהגות בשטחים, מתייחסות לירי מרובים או נשק קל אחר. במקרים הנדונים כאן נעשה שימוש בירי טילי נ"ט ורימונים הנורים ממרחק.

קיימות הוראות מיוחדות, כתובות ומפורטות לפתיחה באש מנשק קל לסוגיו: אש חיה, "גומי", פלסטיק ואף גאז מדמיע. לעומת זאת נשק כבד, קטלני והרסני הרבה יותר מופעל כדבר שבשיגרה על-פי הוראות מפקדים בשטח, בלא שאלה יהיו מונחים ומוגבלים על-ידי הוראות כתובות כלשהן.

הוראות הפתיחה באש מתירות "ירי על מנת לפגוע", שהוא ירי על-מנת להרוג, רק "במקרה שכוחותינו או אזרחים מותקפים באמצעות ירי או חומרי נפץ כולל בקבוקי תבערה", כאשר "כוחותינו או אזרחים מצויים בסכנת חיים" או, בהתאם לעדכון ההוראות מאפריל השנה, לעבר כל פלסטיני חמוש.

בכל מקרה אחר, יש לבצע את השלבים של "נוהל מעצר חשוד", שהם קריאת אזהרה, ירי באוויר וירי על-מנת לפגוע ברגליים בלבד.

שימוש בטילים ורימונים הוא ללא ספק "ירי על מנת לפגוע". ברוב המקרים לא היו כלל מבוקשים במבנים שנהרסו, ומן הסתם לא נשקפה לכוחות סכנה בכלל, לא כל שכן סכנת חיים.

הנסיבות שבהן מתבצע הירי, לעבר בית שאין יודעים בבירור מי נמצא בו, מזמינות טעויות והרג של חפים מפשע. אין גם כל הצדקה להרוג מבוקשים שאינם מעמידים את כוחות הביטחון בסכנת חיים.

מכל האמור לעיל עולה כי שיטת הפעולה של ירי טילים על בתי תושבים אינה מתיישבת עם הוראות הפתיחה באש.

נזקים ואבדן – הפעולה בשכונת ג'זאן א-נג'אר בח'אן יונס 13.11.92*

ביתו של סעוד ר'נים א-נג'אר:

בן 60, נשוי + 9 ילדים. בבית 7 חדרים. גרו בו בסה"כ 17 נפשות. קירות של שני חדרים נהרסו לגמרי והקירות שעדיין עומדים סדוקים מאוד. גם בתיקרה יש סדקים רבים.

ביתו של חמד שאקר א-נג'אר:

נשוי + 7 ילדים בגילאים 4 חודשים עד 18. רכוש הבית ניזוק קשות.

ביתו של סעיד שאקר א-נג'אר:

בן 46, נשוי + 9 ילדים. הגיע מערב הסעודית כשבוע לפני הפעולה. בבית היו 15 פחי שמן זית טרי שנשפכו על הרצפה.

ביתו של עומר שאקר א-נג'אר:

בן 62, נשוי + 13 ילדים. בביתו סימני ירי על ארון הבגדים. בבגדים היו חורים רבים של יריות שחדרו לתוך הארון.

ביתו של ג'וודת א-נג'אר:

בן 60, נשוי + 10 ילדים — בבית חיות 14 נפשות. לביתו, שיש בו שתי קומות, נגרם נזק רב. יש חורים של כדורים בכל קירות הבית ונזק רב נגרם לרכוש.

* על-פי תחקיר של באסם עיד, תחקירן **בצלם**

הריסת בתים בטילים, שכונת תופאח, 20.4.93

ה. שאלת הפיצויים

הנזק שנגרם בפעולות שתוארו לעיל הוא רחב ביותר. לדוגמה, כתוצאה מירי לעבר דירות בשכונת תופאח בעזה ב-20.4.93 נהרסו 20 דירות ו-136 איש נותרו ללא קורת גג, ורכושן נהרס או נשרף, רובו-ככולו. בדבריו ב"מוקד" ב-3.3.93 אמר הרמטכ"ל, רב-אלוף אהוד ברק:

> אנחנו אכן פועלים כך שהמינהל האזרחי ביוזמתו יפנה לאנשים שרכושם נפגע ושמסתבר בדיעבד שהמבוקשים לא היו בתוך הבית שם ולא היה להם חלק בעניין, על מנת לפצות אותם.

בניגוד להכרזה זו, כוחות הביטחון והמינהל האזרחי לא יזמו שום פעולה על מנת להעריך באופן מקצועי את הנזקים שגרמו, ובודאי לא יזמו תשלום פיצויים למשפחות הנפגעות.

בצלם פנה ליועצים המשפטיים של צה"ל בגדה המערבית וברצועת עזה בשאלות על פיצויים למשפחות שבתיהם נפגעו מירי במהלך פעילות כנגד מבוקשים. היועץ המשפטי בגדה השיב כי הפנייה נבחנת ו**בצלם** יקבל תשובה בגמר הבדיקה.[8]

היועץ המשפטי ברצועה השיב כי נבדקות הטענות באשר לנזקים שנגרמו לרכוש, עם זאת מציע היועץ כי המתלוננים יפנו לקמ"ט תובענות במינהל האזרחי לשם פתיחת תיק תובענה, וזאת עוד לפני סיום החקירה.[9]

פניות של **מרכז עזה לזכויות וחוק** לפרקליטות מחוז דרום נענו בתשובה דומה.

רק באמצע חודש מאי, בתגובה לפניות **מרכז עזה**, החל המינהל האזרחי בהערכה מקצועית של הנזקים בחלק מהבתים. עד מועד כתיבת דו"ח זה, למעלה מחצי שנה לאחר הריסת הבית הראשון בפעולה כזו, לא שולם פיצוי לאף משפחה, ככל הידוע לנו.

על השלטונות לשלם מיזמתם פיצויים הולמים לכל משפחה שביתה נהרס או נפגע כתוצאה מפעולות לחיפוש מבוקשים. בין אם נמצאו מבוקשים ובין אם לאו, תשלום הפיצויים צריך להיות מובן מאליו. גם במקרים הספורים שבהם נמצאו מבוקשים חמושים, יש לפצות את המשפחה שביתה נהרס. אין לשער כי אזרחים יכולים להתנגד לדרישתם של אנשים חמושים לספק להם מחסה, ומכל מקום, גם אם מי ששיתף פעולה עם מבוקשים ראוי לעונש, לא ייתכן שכל משפחתו תיענש ותישאר ללא קורת גג.

---

8. מכתב היועץ המשפטי, אזור יהודה והשומרון ל**בצלם** 00960-123/00, מ-9 בפברואר 1993.
9. מכתב היועץ המשפטי, אזור חבל עזה ל**בצלם**, 01194 474 מ-3 בפברואר.

סיכום

מהתחקירים שערכו **בצלם** ואירגוני זכויות אדם אחרים עולות העובדות הבאות:

א. מתוך 15 פעולות, רק בשבע אכן התבצרו מבוקשים חמושים בתוך הבתים שהופגזו. בכל שאר המקרים לא היו כלל מבוקשים בבתים שנהרסו או נפגעו.

ב. חמש-עשרה פעולות, בהן נהרסו 43 בתים, נפגעו 59 נוספים, ומאות אנשים נותרו בלא קורת גג, הביאו להריגתם של ארבעה מבוקשים[10] ולמעצרם של 14.

ג. במקרה אחד גם השימוש באמצעי לחימה בעלי עוצמת הרס רבה לא מנע את מותו של מפקח משנה ששון מורדוך, ובמקרה אחר לא מנע שימוש כזה את הימלטותם של שניים מהמבוקשים.

במקרה נוסף נהרג פלסטיני שלא נחשד כמבוקש.

ד. האוכלוסיה האזרחית נקראה בכל המקרים לפנות את הבתים. במהלך רוב הפעולות הללו נכבלו כל הגברים הצעירים לשעות ארוכות ונמנעו מהם מזון ואפשרות לעשות את צורכיהם. במקרים אחדים היו תלונות על יחס משפיל לנשים ואף על הכאות.

ה. בניגוד לדברי הרמטכ"ל, אין השלטונות יוזמים בדיקת נזקים ותשלום פיצויים. עד עתה, שמונה חודשים לאחר הריסת הבית הראשון, לא פוצתה אף משפחה שביתה נפגע. אין בכוונת השלטונות לפצות את מי שבביתו נמצאו מבוקשים.

הכוחות בשטח ביצעו לרוב את פעולת ההרס מבלי להיות בטוחים שאכן מבוקשים חמושים מתבצרים בתוך המבנים.

השימוש באמצעים הרסניים כאלה נעשה בלי שיקול דעת מספיק ובקלות יתירה, מבלי לקחת בחשבון את התוצאות ומבלי לשמור על פרופורציה בין עוצמת ההרס הנגרם לבין מידת הסכנה הנשקפת לכוחות בשטח.

יש למתוח קו ברור בין מקרים שבהם מבוקשים חמושים מתבצרים בבית, מתעלמים מההוראות להיכנע ואף יורים על כוחות הביטחון, לבין מקרים בהם מתבצעת פעולה כתוצאה ממידע כלשהו, שברוב המקרים כנראה אינו מבוסס דיו, לפיו מבוקש נמצא בבית מסוים. על-פי המידע שברשותנו, לא יותר משליש מהמקרים היו מהסוג הראשון, וכאמור בשמונה מ-15 המקרים שחקרנו לא נמצאו מבוקשים בבתים שהופגזו.

העובדה שברוב המקרים נפתחה אש כבדה לעבר בתים, אף כי לא נמצאו בהם מבוקשים, שברוב המקרים היה היחס כלפי המפונים קשה ומשפיל, שהשלטונות אינם יוזמים תשלום פיצויים למאות התושבים שבתיהם נהרסו או נפגעו, ובכל מקרה אינם מתכוונים לפצות משפחות שבבתיהם נמצאו מבוקשים — כל אלה מצטרפים למדיניות של ענישה סביבתית. מדיניות זו אינה חוקית, ואינה מתיישבת עם מחוייבותה של ממשלת ישראל להבטיח את שלומם ורווחתם של תושבי השטחים.

10. כאמור בשל הבדלי הגירסאות בין צה"ל למג"ב אין אנו יודעים אם שניים מהמבוקשים נהרגו כתוצאה מהפעולה או לפניה.

המלצות

אין להמשיך את פעולות הירי כלפי בתים במתכונתן הנוכחית. ירי לעבר בתים יכול להיות מוצדק, אם בכלל, רק כשמתקיימים כל התנאים הבאים:

1. כאשר אין כל ספק כי מבוקשים חמושים מתבצרים בבית.
2. כאשר המבוקשים מסכנים את חיי אנשי כוחות הביטחון.
3. כאשר אין כל ספק כי כל תושבי הבתים פונו.
4. הירי נעשה רק לאחר שמוצו כל האמצעים האחרים, גז מדמיע, אזהרות ברמקול וכו', ורק כלפי בתים בהם מתבצרים המבוקשים.

יחס החיילים אל התושבים המפונים חייב להיות הוגן, כאל אזרחים שחייהם אמורים להיות מוגנים. על השלטונות ליזום הערכה של הנזקים ותשלום מהיר של פיצויים הוגנים והולמים לכל מי שביתם נהרס או נפגע.

הריסת בתים בח'אן יונס 10.2.93, צולם ב-15.2.93

תגובת דובר צה"ל

דובר צה"ל
ענף הסברה
ג' בסיוון התשנ"ג
23 במאי 1993
סימוכין 8080

דובר צה"ל
IDF SPOKESMAN

תגובה לדו"ח "בצלם" בנושא "הריסת בתים במהלך פעולות ללכידת מבוקשים"

דו"ח "בצלם" שבנדון קובע כי צה"ל נוקט אמצעים יוצאי דופן בהשתלטותו על בתים בהם מסתתרים "מבוקשים" באיו"ש ובאזח"ע וגורם בכך לנזקים כבדים ברכוש לאוכלוסיה.

להלן תגובת דו"צ לעיקרי הטענות:

הטרור הפלסטיני בשטחים - רקע

הפעילות החבלנית העויינת בשטחים היא מצב קיים ומתמשך. בשטחים פועלים כיום כ- 200 "מבוקשים" חמושים, המסתייעים בפעולתם בתושבים המקומיים.
כתוצאה מפעולתם, נפגעו עד כה אזרחים ישראלים, חיילי צה"ל ותושבים מקומיים רבים. החל מה - 1 בינואר 92' ועד היום, נהרגו בשטחים 22 אזרחים ישראלים, 18 חיילי צה"ל, באש מן המארב, בהתקלויות ובדקירות סכין, וכן 234 ערבים פלסטינים ע"י פלסטינים.

צה"ל והמלחמה בטרור בשטחים - רקע

המלחמה בטרור היא ארוכה ומתמשכת, ומתנהלת על פני חזיתות רבות. לאור ההחרפה בחומרת האירועים בתקופה האחרונה, נוקטות זרועות הבטחון צעדים נמרצים למניעת הטרור בכלל, לסיכול פעילות ה"מבוקשים" בפרט, וללכידתם. במלחמה נגד ה"מבוקשים" נכללות פעולות משולבות בין מכלול זרועות הביטחון.
ההפרדה בין תושבים מקומיים, חפים מפשע, לבין מבצעי הפח"ע כיעד למלחמה, הינה עקרון יסוד בפעולת צה"ל בשטחים. לאור עקרון זה, קבע צה"ל דפוסי פעולה, המאפשרים צמצום מירבי של הפגיעה בנפש וברכוש של כלל האוכלוסיה.

ה"מבוקשים" והישענותם על האוכלוסיה המקומית

"המבוקשים" הם הגרעין הקשה המוביל את פיגועי הטרור. מודעים היטב לעקרונות הללו, המקשים את דרכי הפעולה של צה"ל וכובלים לא במעט את ידיו, פועלים ה"מבוקשים" בקרב האוכלוסיה המקומית, נטמעים בתוכה, מסתייעים בה ולעיתים מנצלים אותה והופכים את אנשיה ל"בני ערובה" למימוש מטרותיהם, ועושים בבתיהם וברכושם כבשלהם. בפעולות השתלטות על בתים, בהם שוהים "מבוקשים", נתפס לא אחת אמל"ח רב, שכלל כלי נשק אוטומטיים, אקדחים וחומרי נפץ.

פעולת צה"ל נגד המבוקשים

שיטת הפעולה של צה"ל נגד ה"מבוקשים", מתבססת בראש ובראשונה על מידע אמין ככל שניתן, לשם איתור מקום הימצאם.
טרם ההשתלטות על בית המאותר כמסתור ל"מבוקשים", נוקט צה"ל את מירב אמצעי הביטחון כדי שאיש לא ייפגע מפעולתו: תהליך פיזור האוכלוסיה שבסביבת הארוע כולל מספר שלבים, שתכליתם למנוע פגיעה באנשים, ואשר במהלכם נקראים התושבים, באמצעות כרוז, לצאת מן הבתים מבעוד מועד. בפעולות אלה ננקטות בד"כ שיטות פעולה המאפשרות ל"מבוקשים" חמושים לצאת, מבלי שיאונה להם כל רע. שיטות אלה, גובשו בעקבות תהליך הפקת לקחים מתמשך.
תכליתם לצמצם במידה ניכרת את רמת הסיכון של חיילי צה"ל מצד אחד, ואת חייהם של תושבים מקומיים חפים מפשע מן הצד השני. כראיה, מבדיקת האירועים ברצועת עזה, המוזכרים בדו"ח "בצלם", עולה כי מאז ה- 1 בינואר 93', איש מן התושבים המקומיים מחד, ומחיילי צה"ל מאידך, לא ניפגע בהשתלטות על בתי "מבוקשים", למעט מקרה של פלסטיני אחד (מוחמד סלח מוסלם קוויטה) שנפגע מאש חיילי צה"ל, ונהרג לאחר שנמלט ממבנה ולא שעה לקריאת החיילים לעצור (14.1).
יש להדגיש כי, רק בפעולות אלה נתפסו 11 "מבוקשים" ו- 20 סייענים, שהסתירו "מבוקשים" בבתיהם. עוד יודגש, שצה"ל, בניגוד לפירסומים, אינו משתמש בטילים נגד טנקים, שהפעלתם מצריכה מספר מאות מטרים, אלא משתמש באופן מבוקר במטולי פצצות ובמטענים שעוצמת פגיעתם נמוכה בהרבה.

הטיפול באוכלוסיה המקומית

מרביתם של תושבי הבתים משוחררת לאחר חיפוש קצר, למעט כאלו הנחקרים ע"י כוחות הביטחון בחשד לשיתוף פעולה עם ה"מבוקשים". במהלך השהייה מקבלים הנחקרים מזון בסיסי. בשלושה מקרים לפחות, נמצא בין המעוכבים לחקירה "מבוקשים", שזוהו מאוחר יותר.

חריגות מחנוחלים

באשר לטענה כי במהלך הפינוי מן הבתים, אין מתייחסים כראוי לתושבים, הרי שרשויות צה"ל רואות בחומרה כל מעשה מעין זה. יודגש כי השפלתם והטרדתם שלא לצורך של תושבי הבתים בהם הסתתרו "מבוקשים", אסורה על פי הפקודות המחייבות בצה"ל. מובן כי כל תלונה או פניה רשמית שתוגש בנדון, תיבדק לגופה ואמצעים משמעתיים יינקטו נגד אותם חיילים שימצאו שפעלו שלא כדין.

פיצויים

עפ"י נוהל תובענות, הקיים באיזורי יהודה, שומרון וחבל עזה, רשאי כל תושב הרואה עצמו נפגע עקב פעילות חיילי צה"ל, להגיש תביעה לפיצויים לקמ"ט תובענות באיזור, בגין הנזק שנגרם לו. ברור מאליו כי כל תביעה כזו לכשתוגש, תיבדק לגופו של עניין. זאת ועוד: ניתנה הוראה לפקידי המנהא"ז וליועצים המשפטיים באזורים ליזום פנייה לבעלי הבתים אשר נפגעו ולהגיש להם עזרה. יצויין כי, על אף כל האמור לעיל, הוגשו עד כה לקמ"ט תביעות בודדות בלבד לקבלת פיצויים.

לסיכום

השימוש בכוח צבאי רב לשם תפיסתם של "מבוקשים" חמושים נבע מן הצורך החיוני לתפוס את המחבלים שהסתתרו בבתים תוך מניעת פגיעות בנפש הן בקרב חיילי צה"ל והן בקרב דיירי הבתים. מן הטעם הזה נדרש, לעיתים, השימוש באמצעים יוצאי דופן, אשר גרמו לפגיעה ברכוש בלבד. כאמור, תושבים אשר רכושם ניזוק יוכלו לפנות למנהא"ז בבקשת פיצוי.